

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
«Кюпская средняя общеобразовательная школа имени Е.И. Апросимова»

Тема: Тирэх өйдөбүннүктэри туһанан оҕо өйтөн суруйуутун тэрийии.

Толордо: Дьячковская Ольга Ильинична
алын сүһүөх учуутала

Күп 2019 сыл

Билинни кэмнэ учууталга уруккулуу буолбакка сангалыы олох уратытык үлэлээн, кыаххын дьоьургун туһанаргар улахан кыах бэрилиннэ. Онно сөп түбээн үлэлииргэ араас курстар, семинардар, түмсүүлэр, конференциялар, форумнар тэриллэллэр. Аьыйах сыл иһигэр бэйэлэрин опыттарынан, билиилэринэн, көрүүлэринэн айан , чинчийэн үлэлиир, кимиэхэ да майгыннаабат суоллаах – иистээх таһымна таьыстылар. Кинини кэрэхсэтэр, больомтотун тардар педагогтар баар буоллулар. Учуутал айан үлэлиир киэпкэ киириитэ, бэйэтэ программа айан матырыйаалы тупсаран оьо уйульатын бэйэтэ кыайар, сонун ньымаларын туһунан үөрэтиигэ баар буолла.

Төрөөбүт тылы үөрэтиигэ, үөрэх кинигэлэрэ үөрэнээччи өйтөн суруйар үөрүйэхтэрин сайыннарыыга толору кыаьы биэрбэттэр. Өр сыллаах кэтээн көрүүм түмүгүнэн оьолор тугу саныылларын, бэйэлэрин тус сыһыаннарын арыйар, дьоьурдара намыһах, ойуулуур-дьүһүннүүр тыллара аьыйах, сыыс уонна нууччалыы тыллары туттуулар, наар биир тылы хатылааһын элбэх. Ити итэьэстэри туоратарга оьону төрөөбүт тыл уруогун ааьыы уруогун кытта дьүөрэлээн ытыы теманан үлэлиибин. Теманы арыйан үлэлиирбэр маннык сыалы – соругу туруоруннум.

1. Умсугуйан ааьыыны ситиһии.
2. Төрөөбүт төрүт тылга интириэһи үөскэтии.
3. Оьо толкуйдуур дьоьурун сайыннарыы.
4. Билбитигэр тирэьирэн санааны толору сааһылаан суруйарга үөрэтии.

Үөрэххэ сана көрүү, сана ис хоһоон, сангалыы тэрийии, сана тиһиккэ бэйэни сайыннарыы. Бу олох көрдөбүлэ уонна ирдэбилэ.

Кыра кылаастарга үөрэнээччигэ үөрэх үлэтин олохтооһунна сөп түбэьэр үөрэнэр үөрүйэьин уонна сатабылын сайыннарыыга туьуламмыт сааһыгар сылдьар. Ити кэмнэ үөрэьи ылынымтыа, улахан кинини саарбахтаабакка итэьэйэр кэмэ буолар. Үөрэх ньыматынан оьо уобарастаан толкуйдуур дьоьурун, бэйэ өйүнэн тойоннуур, сатабылын сайыннарыы буолар. Төрөөбүт тылы үөрэтиигэ тыл икки функциятыгар – санааны атастаһыыга уонна санааны түмүүгэ тирэьирэбин. Оччоьо икки быстыспат хайысха үөскээн тахсар: тылынан уонна суругунан сананы (санаа атастаһыыны) сайыннарыы уонна грамматикаьа (санааны түмүүгэ) үөрэтии буолар. Онон саха тылыгар грамматиканы үөрэтии ыкса сибээстээх.

Грамматиканы үөрэтии оьо тылы билиитэ кэнииригэр, тылы өйдөөн туттарыгар көмөлөһөр. Тыл уонна тылы чуолаан өйдөөһүгнэ тиийэр. Ону таһынан этии сэһэргиир, кэпсиир, ыйытар, соруйар үлэни толорорун , этиигэ тыллар бэйэ-бэйэлэрин кытта сибээстээхтэрин арыйар. Үөрэххэ оьо

ыарахаттары хайаатар даџаны туоруохтааџын өйдүүрүн курдук тэрийэбин. Ону туоратарга сана билиини, араас үөрүүџи, сатабылы баһылыыр гына тэриллэр. Оџо араас түбэлтэлэргэ сатаан ыпсарар, сөпкө саныыр санаатын этэ үөрэнэригэр тексинэн үлэ барар.

Хас биирдии үлэџэ үлэ саамай уустук көрүнүнэн бэриллибит темаџа үөрэнээччи бэйэтин билиитин, өйүн-санаатын уонна олоххо сыһыанын үлэтинэн буолар. Аахпыттан суруйууга бэлэм текис улахан суолтаны ылар, оттон өйтөн суруйууну үөрэнээччи бэйэтэ айар. Онон өйтөн суруйуу үөрэтэр уонна иитэр суолтата олус улахан, өйтөн суруйуу туохха барытыгар болџомтолоохтук сыһыаннаһарга, тулалыыр эйгэни анаан минээн кэтииргэ, истибитти-билбитти, аахпыты толкуйдаан, илдыритэн сыаналаан көрөргө үөрэтэр.

Айар үлэџэ оџо дьоџура тус бэйэтин уратылары уонна быһыыта-майгыта ордук арыллар. Төрөөбүт тыл уруоктарыттан текст туџунан өйдөбүллэрэ кэниир. Текст араас тииптэригэр айар үлэ оноһулар. Начаалынай кылаастарга өйтөн суруйууга үөрэтии ыараханынан сибээстээн теоритическай өйдөбүлү оџоџо судургутук тиэрдэргэ өйдөбүннүктэр (памяткалар) улахан көмөлөөхтөр.

Өйдөбүннүк (Тускар туџан)

I/ «Текст»

1. Текст темата (туох туџунан суруйаџын, санараџын, этиэххин баџараџын)
2. Сүрүн санаата (санааџын атастаһаргар, алтыһаргар былаанна онор)
3. Ис хоһооно, санаан бэрээдэгэ (туохтан саџалыыгын, хайдах салгыыгын, туох сананы тиэрдиеххин уонна хайдах түмүктүөн этэй)

II/ «Тексти хайдах чопчулуугун, тупсараџын?»

1. Кэпсээннэр туох туһунан суруйулар, кэпсээнин тематыгар аата сөп түбэхэр дуо? (бэрэбиэркэлэн)
2. Ис хоһооно сааһыланыытыгар туох алџас баарый? Саныыр санаан тиһиликтэрин тиэрдэргэр этиилэр бэрээдэктэрин көр. Сыһа туттуллубут тыллар бааллар дуо ? (бэрэбиэркэлэн)
3. Текст саџаланыыта уонна түмүгэ ис хоһоонугар сөп түбэхэр дуо? Сөптөөх түмүгү онордун дуо? (бэрэбиэркэлэн).

III/ «Сыһаџын көннөр.»

1. Сүрүн санааны, этэр этиилэргэ халыйы баар буоллабына, сыыс тыллары ылан этиигин тупсар, чопчулаа.
2. Тыллары наардааһынна саарбахтыыр буоллаххына тылдыттары туһан, туһанан үлэлээ.
3. Атын киһи санаатын истэн, ырытан, тэннээ.

IV/ «Түмүктээһин»

1. Бэйэн санаабын олохтоохтук толкуйдаа, сыаналаан, дакаастаан үлэбин түмүктээ .
2. Баҕа санаабын сөпкө сатаан сааһылаа.

Оҕо айар кэмигэр ыксаппат сыалтан, айымньыны суруйууга бүтүн уруогу аныыр үчүгэй. Эбэтэр аҕан, ырытан, түмүктээн баран дыиэбэ биэриэххэ сөп. Мин санаабар маннык өйдөбүннүктэри туһанан үлэиир оҕо билиитин хаачыстыбата үрдүүр. Оҕо үлэбэ интириэһэ сүппэтин наадатыгар тута бэрэбиэркэлэнэр.

Саамай дьохуннаах үлэ албаһы көннөрүү, ырытыы үлэтэ ытытлар. Манна анаан биир уруок барар. Үөрэнээччи үлэтин табыллыбыт миэстэтин көрөн хайгыбын, туох ситиһиһилэнэн иһэрин тоһоҕолоон бэлиэтиһин.

Үлэм маннык түмүккэ аҕалла.

1. Өйтөн суруйууну үөрэтэр кэмгэ элбэх ойуулуур- дьүһүннүүр тыллардаах кэпсээннэри, хоһооннору ырытыы туһалаабын биллим.
2. Өйтөн суруйуу тематыгар уруһуйдары, тирэх схемалары, өйдөбүннүктэри туттуу суруйар дьобуру сайыннарыыга көдүүстээбин.
3. Кыра, тэттик кэпсээннэри, ойуулаан кэпсээһин конкурстарын тэрийии үчүгэйин.

Түмүкпэр этиэхпин баҕарабын үөрэтиһини тиһэбин быспакка киллэрэн, үрдүк методическай таһымнаах уруоктары ытар буоллахха оҕолор бэйэлэрин олохторуттан тугу билбиттэрин, көрбүттэрин, сыһаннарын уустаан – ураннаан кэпсиир үөрүйэхтэрин сайыннарыахха эбит диэн түмүктэр көрдөрөллөр.